

IDEGEN ÉGÖV

Karácsonyi égősorokkal álmodik.
Meleggel – homlokába váj, ahogy átér a bejárati ajtón.
Macskaeledel konzervdobozairól,
fazekak ócska virágmintáiról, a zománctestékbe égett ízekről.
A törődés megrepedezett emlékeibe vajatok nyílnak,
akár legöregebb macskánk csomósodó bundája,
kettéválnak – együtt ültetett fánk túlevelei.

Itt papagájok párbeszédét kaktuszok szabdalják monotonná,
az avart keresi, de gyümölcsök héjába bújít ízeltlábúakon tapos.

Nagyon messze elfutott.
Ismeretlen égöv vad kellékeivel töltötte meg szobáját,
levegőért kapkod, de hiába emeli oldalra kezét,
nyakától a legtávolabb,
magas a páratartalom, és nem emlékszik az idevezető útra.

A kezére tapadt tészta.
Anyag hiányzik. Valami ismerős bőr szaga,
az eddig megvetett föld – egyszer érezte nyelvén,
általános iskolában, mikor mégis erősebbek voltak nála a többiek.

SAMUEL BECKETT TÍZ LEVELE

Válogatta és fordította Cseke Ákos

Levelei kiadására Samuel Beckett maga adott engedélyt 1985 februárjában, azzal a megkötéssel, hogy kizárólag azok a levelek jelenhetnek meg, amelyek valamilyen tekintetben – ami persze sokféleképpen értelmezhető – fontosak lehetnek művei megértéséhez. Az író még életében gondoskodott tehát arról, hogy a széles olvasóközönség bepillantást nyerhessen a leveleibe, de közben arra is figyelt, hogy ugyanez az olvasóközönség még halála után se

ismerhesse meg túlságosan személyesnek ítélt gondolatait és írásait. Leveleinek négy kötetre tervezett kiadásából eddig az első két kötet jelent meg (THE LETTERS OF SAMUEL BECKETT, I–II. Szerk. G. Craig et al. Cambridge University Press, 2009 [Volume I: 1929–1940] és 2011 [Volume II: 1941–1956]), az itt szereplő tíz levél magyar fordítása az ebben a két kötetben található szövegek alapján készült, ahogy a magyarázó jegyzetek is jórészt e kiadás jegyzete-

it követik. A szerkesztők tájékoztatása szerint kb. tizenötezerre tehető a fellelhető Beckett-levelek száma, ebből a négy kötetben összesen kb. kétezer-ötszázat fognak közölni egészében, ötezret pedig a jegyzetekben idéznek. A levelek hatvanöt szá-

zaléka angol, harminc százaléka francia, öt százaléka pedig német nyelvű. Jelen esetben a Thomas MacGreevynek, George Reavey-nek, Cyril Lucasnak és Desmond Smithnek írt levél angol, a többi pedig francia nyelvű. (Cs. Á.)

Thomas MacGreevynek

1933. 07. 02., Cooldrinagh

Drága Tom!

Apa múlt hétfő délután alig egy hétig tartó betegség után meghalt.¹ A temetés a rá következő hét szerda reggelén volt Bray Head Greystones felé eső, a hegyek és a tenger között fekvő kis temetőjében. Anyával ketten ápoltuk a betegsége alatt. Aznap reggel, amikor meghalt, itt volt az orvos, és azt mondta, most már sokkal jobban van. Ennek úgy megörültem, hogy a legszebb ruhámat öltöttem magamra. Alig tette ki a lábát a házból az orvos, amikor az állapota hirtelen rosszabbra fordult. Azt hiszem, nagyon sokat szenvedett, mielőtt délután négy óra körül meghalt. Mindnyájan vele voltunk. Nagyon szép volt az arca, amikor minden véget ért. Azt vártam, hogy Anya teljesen össze fog omlani, de csodálatosan viselkedett és viselkedik. A ház most nagyon üres és csendes.

Még nem tudom, hogy fognak alakulni a dolgok. Mindannyian szeretnénk itt maradni, de ez nem biztos, hogy lehetséges. Frank viszi tovább az üzletet.² Az én helyzetem persze sokkal bizonytalanabb, mint eddig valaha. Most azzal foglalkozom, hogy Anya nevében megválaszolom a végeérhetetlen leveleket, és vigyázok Anyára. Frank jól elboldogul az üzlettel és az ingatlannal kapcsolatos ügyekkel, ebben, úgy tűnik, nem szorul a segítségemre. Anya egyik Angliában élő testvére, akit Anya nagyon szeret, eljött a temetésre, és jövő keddig itt is marad velünk.

A hatvanegyedik évében járt, de mennyivel fiatalabbnak tűnt, és mennyivel fiatalabb is volt! Amíg élt, csak ugratta és káromolta az orvosokat. Csendes nyugalom áradt belőle, ahogy feküdt az ágyban, és váltig esküdözött, hogy ha jobban lesz, akkor többé eszébe sem jut majd dolgozni. Autóba ül, felmegy a Howth tetejére, fekszik a saspáfrányok között, és csak úgy elvan. Az utolsó szavai ezek voltak: „Harc, harc, harc” és „Micsoda reggel”. Minden vele kapcsolatos régi kis dolog visszajön – *mémoire de l'escalier*.³

Nem vagyok képes írni róla, csak arra vagyok képes, hogy sétáljak a földeken és bemásszak utána a vizesárokba.

Isten veled,
Sam

¹ William Beckett 1933. június 26-án halt meg.

² Frank Beckett: Samuel Beckett bátyja.

³ Beckett az „esprit de l'escalier” francia kifejezést úgy írja át angol nyelvű levelében, hogy a szellemet kifejező „esprit” szót az emlékezetet jelentő „mémoire” szóval helyettesíti. Az „esprit de l'escalier” jelentése: olyan gondolat, amely csak utólag jut eszünkbe, azután, hogy már eltávoztunk, vagyis már a lépcső tetején állunk (a francia „escalier” azt jelenti: lépcső, lépcsőház).

George Reavey-nek¹

1936. 11. 13., Hamburg

Kedves George!

Köszönöm a leveledet, és köszönöm, hogy elküldted Greenslet levelét is.²

Hadd kezdjem azzal: fogalmam sincs, *miként* lehetne rövidíteni a szöveget anélkül, hogy ez ne menjen a regény belső rendjének rovására. Főleg, ha arról van szó, hogy az elejét vágjuk meg (Isten tudja, de nekem úgy tűnik, hogy a könyv első fele elég egyenletesen halad előre), mert azt a későbbi részekkel való összhang is megsínyli. Nem tudom elképzelni, mit akarhatnak kivenni belőle. Az „Amor intellectualis quo M. se ipsum amat” című fejezethez biztosan nem nyúlok hozzá, és a sakkjátszmát leíró részből sem engedek. A horoszkópos fejezet is lényeges. Mivel azonban örülnék, ha megjelenne ez a könyv, nem engedhetem meg magamnak, hogy egyszerűen visszautasítsam azt, hogy bármit is kihúzzak a szövegből. Kérlek, írd meg tehát Mr. Greensletnek, hogy nagyon irtóznék attól, ha a szöveg egyharmadát ki kellene húznom, mégpedig azért, mert nagyon nem vagyok képes megérteni, hogy miként volna ez lehetséges, és hogy mit lehetne kezdeni a maradékkal. De azt is tedd hozzá: ha megmondják, hogy szerintük pontosan melyik részekről kellene megválnom, vagyis hogy melyek azok a szövegek, amelyek fejfájást okoznak nekik, akkor kész lennék arra, hogy kivegyem ezeket a részeket, ha nem a könyv lényegi elemeiről van szó, ahogy kész lennék arra is, hogy kijavítsam azokat a részeket, amelyek véleményük szerint nem illenek a többihez. Ha lehet, légy meglepett, határozott, ugyanakkor egy bizonyos pontig mutass hajlandóságot a változtatásra is. Hát nem értik meg, hogy ha ez a könyv kissé homályos, az éppen azért van, mert már így is sűrítés eredménye, és ha további részeket is elveszünk belőle, akkor az csak oda vezethet, hogy még homályosabbá válik? Ezeket a vad és irreális dialógusokat, nekem legalábbis úgy tűnik, nem lehet anélkül kivenni, hogy az egész értelmetlenné és unalmassá ne váljon: ezek a párbeszédnek annak a komikus kifejezései, ami máshol az elégia révén kerül kifejezésre, vagyis, ha úgy tetszik, a szellem hermetizmusának. Ebben látnak ők „tűzijátékot”? Egy ilyen könyvben nincs idő és nincs tér arra, hogy *pusztán* megkönnyebbülést hozzon. A megkönnyebbülés munkával jár, meg kell erősíteni azt, amitől megkönnyebbülést hoz. És az elbeszélést persze nehéz követni, és ez persze tudatosan van így. Ki vagyok én, talán Bergyajev,³ hogy történeti amionokkal és méhlepényekkel díszítsem a nem történeti uterust? Talán csipeszekkel kellene nyúlkálnom egy szüntelenül megtermékenyített és soha meg nem szabadított méhbe? Talán osztrigacsókkal és Murillo kölykeivel kellene benépesítenem az utolsó fejezetet? Persze ez az egész az én részemről üres szócséplés csupán, és annak is kell maradnia, amíg nem tudom, hogy pontosan mi az, ami nem tetszik nekik.

Talán meg lehetne fékezni ezt a Zerstörungswutot,⁴ ha Nott világossá tenné, hogy mint amerikai kiadó kész beszállni a könyv kiadásába a kézirat jelen állása vagy inkább tántorgása szerint, és ha ennek kapcsán kifejezetten Nott véleményeként jelenne meg, hogy nem szükséges lerövidíteni a szöveget.⁵

Az is nagyon idegesít, hogy nem tudom, sikerül-e engedélyt szerezni arra, hogy a levelemben küldött képet felhasználhassam a könyv borítóján. Először néhány hónapja láttam a Daily Sketchben, aztán itt is megtaláltam egy Illustriertében. Valahova felírtam, hogy a Daily Sketch melyik számáról van szó. Nem hiszem, hogy engedély nélkül felhasználhatnám, de fogalmam sincs, hogyan fogjak neki az engedély megszerzésének. Mindenesetre kérlek, vigyázz a képre.

Még egy kis ideig itt leszek, úgyhogy erre a címre írj, amíg nem tudatom veled az új címemet.

Amicalement,⁶
Sam

¹ George Reavey (1907–1976) író, kiadó és fordító, Beckett barátja és műveinek egyik első kiadója.

² Ferris Greensletről van szó, a Houghton Mifflin Kiadó szerkesztőjéről, aki véleményezte a MURPHY kéziratát. A könyv végül 1938-ban jelent meg a Routledge Kiadó gondozásában. Magyarul lásd: MURPHY. Magvető, 1972. Ford. Tandori Dezső.

³ G. Reavey Bergyajev műveinek fordítója volt.

⁴ Zerstörungswut: pusztítási düh (német).

⁵ Beckett tudta, hogy Stanley Nott csak más kiadóval együtt volna hajlandó a MURPHY kiadására, ezért javasolta Reavey-nek, hogy beszéljen vele.

⁶ Amicalement: barátsággal (francia).

Georges Duthuit-nek¹

1948. 08. 12., Dublin

Öreg Barátom!

Tegnap este írtam Önnek egy elképzelhetetlenül ostoba levelet, amelyet postára is adtam, mert elképzelhetetlenül ostoba voltam, bár gondolkodtam azon, hogy elküldjem-e. Nincs semmi rejtegetnivalóm, épp ellenkezőleg. Tegnap nem is annyira, mint valamelyik skót pszichiáter, talán McDougall² mondaná, „deprimált” voltam, mint inkább fáradt, és persze az is számított, hogy megérkezett az Ön levele, amit már nagyon vártam, reméltem. Ma este csak három dupla whiskey-t ittam a régi golftanárommal, úgyhogy alig támolygó méltósággal ülhetek le levelet írni Önnek. Ezt a szerencsétlen délutánt munkával töltöttem, Önnek, magunknak dolgoztam, levelemmel együtt küldöm egy részét annak a kevésnek, amire eddig jutottam. Belekezdtem a Michaux-ba, azt még folytatom, és megcsinálom az Arpot is. Lépésről lépésre, ha nem kell nagyon sietni. A Genet átnézését is elkezdtem.³ Attól félek, semmi jelentős nem fog kisülni ebből; nem szeretem az ilyen mentési munkát, amely még a felületet sem képes megmenteni, és amely így eléggé bosszantó célt tűz ki maga elé. Hol találhatunk rá a szavakra, a ritmusokra, a zihálásokra anélkül, hogy magunk mögött hagynánk ostobaságaink kincstárát, amely napvilágra hoz belőlünk valamit? Ma este az illatozó páfrányok között, a fényben, amellyel a lemenő nap alulról világította meg a viharos eget, az volt az érzésem, hogy okot kell találnunk arra, mert híján vagyunk egy adott oknak, hogy felrobbantsuk ezt az egész szomorú kavalkádot, és hogy ezt az okot ott kell keresni, ahol minden más: az örök lárvaságban, nem, nem is ebben, hanem a nemlét tökéletlenségének a bátorságában is, ott, ahol ránk támad egyrészt a kísértés, hogy még életben maradjunk egy kicsit, másrészt elmúlt létünk dicsősége, hogy élhettünk egy kicsit egy felejthetetlen ég alatt. Igen, abban kell keresnünk, hogy lehetetlen, hogy soha ne tévedjünk eléggé, hogy lehetetlen, hogy soha ne legyünk eléggé nevetségesek és fegyvertelenek. Ön azokról a zárt, befejezett világokról beszél, amelyekben megcsikordulnak a magányok, a gőgök. És arról, hogy lehetséges a lét teljessége. Számomra az összes titán egy irányba tart, a Herkulesek, függetlenül attól, hogy milyen munkák várnak rájuk: Pichette-et és Buonarottit⁴ könnyű összeadni. Érdemes kipróbálni azt a

játékot, érdemes megpróbálni szükségszerűnek tartani, még ha soha nem is sikerülhet, ha beszélhetünk itt egyáltalán sikerről, hogy az embernek nem kell önmagát kifejeznie, és nem kell valamiféle maximumban elvegyülnie a maga számoktól, értékektől és beteljesedéstől mentes világában. Nem tehet mást, mint hogy hozzátapad a szükségszerűséghez, mégpedig úgy, hogy tudja, milyen messze van ettől a szükségszerűségtől, úgy, hogy szenved ettől a tudástól, amit kimond, és úgy, hogy mégis kimondja, egyre messzebből és messzebből. Az embernek nem kell külön odafigyelnie, hogy minden pillanat töredékében beleszédüljön a maga lehetetlenségének lavinájába, abba, ahogyan érthetetlen módon kiterjeszti magát, és felhígul annyiféle pokolban, először is vagy végül is a saját életében és aztán a mások életében, a halottakéban vagy halandókéban, hogy csak az emberi életéről beszéljek, az úgynevezett boldogságokban és szerencsétlenségekben, a jaj, de meglepő hamis sikerekben és bukásokban. Hirtelen nagy fáradtság, vágy a sötétségre és a szűkös ágyra, a dolgok, a fák, a szél, a múltbeli és jövőző gyámoltalanságok és akaratok lassú elhagyására. A holnapi vizontlátásra.

[1948. 08.13.]

Ma semmit nem csináltam a *Transition* számára. Nagyon elegendem van a tájából, a fogadókból, későre jár, nincs más hátra, mint hogy lefeküdjek, még ha nem is nagyon számíthatok arra, hogy édes álmom lesz. Ha minden jól megy, a jövő héten kész leszek a Genet-vel, a Michaux-val és az Arppal. Remélem, addig ráér. Itt nehezen vagyok képes felelni magamért. Holnap elmegyek valahová messzire Dublintól, semmit nem csinálok, az egész napot azzal fogom tölteni, hogy megpróbáljam elfogadtatni magammal, hogy aztán vissza kell majd térnem ide. Suzanne⁵ levelei egyre kétségbeesettebbek, írjon neki, még ha nem is Önön van most a sor. Ma este láttam három vadászó karvalyt, az anyát vagy az apát és a két kicsit. Sokkal inkább lenyűgöznek a ragadozó madarak, mint a tigrisek vagy az oroszlánok. Bocsássá meg most és mindig a butaságaimat és a kihagyásaimat, nem vagyok más, mint egy létező egészen apró része, önmagukat gyűlölő nyomok, egy régi vágy maradványai, még abból a korból, amikor, kisgyerekként, azt reméltem, hogy majd kikerekedik valami belőlem, akármilyen jelentéktelenség is. Ebbe a reménybe vagyunk bezárva egész életünkben. És hiába nyújtózkodunk a formátlanság felé. De Ön nem fog megvetni engem, gyakran megbótránkozik majd, de velem marad, vannak más barátaim is, de csak egyetlen Georges Duthuit-m van. Érzem. Tudom.

Sam

¹ G. Duthuit (1891–1973) francia író és művészetkritikus, egy időben Beckett talán legközelebbi barátja. Közös művük, a *THREE DIALOGUES* (HÁROM PÁRBESZÉD) a *Transition* című folyóiratban jelent meg 1949-ben.

² William McDougall pszichológussal Beckett valamikor 1934–35 körül találkozott, akkor, amikor – mivel nem tudta feldolgozni azt a traumát, amely apja halála miatt érte – pszichoanalízisre járt W. R. Bionhoz.

³ Olyan művek fordításáról van szó (Henri Michaux, Jean Genet, Hans Arp írásairól), amelyek a G. Duthuit által szerkesztett *Transition* című folyóiratban jelentek meg.

⁴ Henri Pichette-et a *Transition*ben úgy mutatták be, mint nagyon jelentős kortárs drámaíró, Beckett valószínűleg erre tesz itt utalást. Buonarroti nyilván Michelangelo Buonarroti.

⁵ Suzanne Déchevaux-Dumesnil: Beckett élettársa, később felesége.

Michel Polacnak

1952. 01. 23. után¹

Őn arra kér, hogy mondjak néhány szót a *Godot-ra várva*val kapcsolatos elképzeléseimről, amelyből – ami számomra nagy megtiszteltetés – néhány részlet elhangzik majd a rádióműsorban, emellett pedig arra a kérdésre is választ vár tőlem, hogy általában mit gondolok a színházról.

Ami engem illet, nekem nincsenek elképzeléseim a színházról. Egyáltalán nem értek hozzá. Nem foglalkozom vele. Van ilyen.

Azt kétségkívül nehezebb elképzelni, hogy valaki ennek ellenére is ír színházi darabokat, sőt, már írt is ilyen darabokat, és még sincs a színházról különösebb elképzelése.

Velem azonban sajnos éppen ez a helyzet.

Nem mindenkinek adatott meg az a képesség, hogy a könyvek lapjai alatt megnyíló világból egyszerűen átlépjen a profitok és a veszteségek világába, majd onnan megint visszatérjen ugyanoda, mintha mi sem történt volna, úgy, ahogyan mások a munkahelyük és a kedvenc kávéházuk között jönnek-mennek a nap különböző óráiban.

Nem tudok többet erről a darabról, mint bárki, aki figyelmesen elolvassa.

Nem tudom, milyen lelkiállapotban voltam a művem írása közben.

Nem tudok többet a szereplőkről, mint amit ők maguk mondanak, mint amit ők maguk tesznek, mint ami történik velük. Azt a keveset, amit a külső megjelenésükből megsejthettem, jeleztem a darabban. Így például leírtam, hogy mind a négyen keménykalapot viselnek.

Nem tudom, ki Godot. Azt sem tudom, létezik-e. És nem tudom, hogy ők ketten, akik várnak rá, hisznek-e benne egy sem.

A másik két embernek, akik rajtuk kívül megjelennek mindkét felvonás végén, talán az a szerepe, hogy megtörjék a monotóniát.

Minden, amit megtudhattam róluk, benne van a műben. Ez nem sok, de nekem bőven elég. Azt is mondhatnám, hogy ennél kevesebbrel is beértem volna.

Ami a mű magasabb vagy mélyebb értelmét illeti, amelyet a nézők a programfüzetel és a csokifagyival együtt magukkal vihetnek az előadás után, nos, azzal nehéz mit kezdenem. Bár biztos van ilyen is.

Ez már nem az én dolgom, és már soha nem is lesz az én dolgom. Estragont, Vladimirt, Pozzót, Luckyt, az ő terüket és idejüket csak úgy ismerhettem meg valamelyest, hogy közben egyáltalán nem az a szándék vezetett, hogy megértssem őket. Ők talán tartoznak Önnek némi magyarázattal, de ezt majd ők megoldják. Nélkülem. Én és ők – mi most már kvittek vagyunk.

¹ Michel Polac az RDF (Radiodiffusion Française) nevében kérte fel Beckettet, hogy adjon egy rövid szerzői bevezetést a *GODOT-RA VÁRVÁ*-hoz, amelyből részleteket olvasnak fel az egyik műsorban. Beckett ezt a szöveget juttatta el egyik levelében Polacnak. A műsört 1952 februárjában vették fel és adták le, Beckett bevezető szövegét Roger Blin olvasta fel.

Jerôme Lindonnak¹

1954. 01. 20., Ussy

Kedves Jerôme!

Köszönöm, hogy elküldte a cikkeket, az öreg Peter biztosan örülni fog nekik, és biztosan vissza is fogja juttatni őket hiánytalanul.²

Sajnálom, hogy ilyen komolyan veszi a *Mercier és Camier*-t. Én tényleg nem tudnám elviselni, ha ez a szöveg még ebben a kvázi életemben megjelenne. Ha ragaszkodik hozzá, akkor esetleg el lehetne majd helyezni egy olyan kötetben, amelynek az volna a címe: „Posztumusz szarok”, a többi elvetélt szöveggel (amelyek nem azonosak a semmi-szövegekkel) és más, még megírandó szövegekkel együtt (most éppen jó úton haladok, hogy előállítsak egy újabb ebbe a kötetbe valót). Ha a *Watt* kiadására gondolok, abba a csontjaimig belevörösödöm – mi lenne, ha azt is fenntartanánk az említett kötet („P. sz.”) számára?³

Most javítom az angol *Godot* kefelenyomatát: kitűnő munka. A spanyol fordítás viszont förtelmes, tele van hibákkal, és sok rész egyszerűen hiányzik belőle. Kénytelen leszek újra találkozni ezzel a fickóval⁴ a hónap végén, még mielőtt elutazik.

Tegnap elültettem a második juhart. Miután láttam a másik, tíz lépésről már alig észrevehető szilvafát, amelyet az építész nekem akar ajándékozni, rendeltem egy vadgesztenyefát, hogy elültessem az Ön által kiásott gödörbe. A cédrus 30 fokos dőlésszögben áll a földhöz képest. A szél. Biztosan el fog pusztulni.

Vasárnap még itt leszek. Ha van kedvük, ugorjanak be.

Baráti üdvözlét mindkettőjüknek,
Sam

¹ Jerôme Lindon (1925–2001) a Les Éditions de Minuit igazgatója, Beckett francia nyelvű műveinek kiadója.

² Peter Suhrkamp elkérte Lindontól a MOLLOY-ról készült francia kritikák másolatát, hogy német fordításukat megjelentethesse a *Morgenblatt für Freunde der Literatur* egyik számában. Január 19-én kelt levelében J. Lindon azt jelezte Beckettnek, hogy a kért kritikákat elküldte Suhrkampnak.

³ Lindon azt kérdezte Beckett-től, hogy a WATT francia fordításának megjelentetése után kiadhatná-e Beckett korábban írt, de addig a publikálástól visszatartott MERCIER ÉS CAMIER-jét (a könyv 1970-ben, amikor a Nobel-díjas Beckettnek valamit publikálnia kellett, végül mégis megjelent, a WATT francia fordítása két évvel korábban, 1968-ban látott napvilágot).

⁴ Trino Martinez Trivesről van szó, a GODOT-RA VÁRVA spanyol fordítójáról.

Hans Naumann-nak

1954. 02. 17., Párizs

Kedves Uram!¹

Köszönöm február 15-i levelét és az ír irodalommal kapcsolatos kutatásait, amelyeket nagy érdeklődéssel olvastam.²

Igyekszem segíteni Önnek, még akkor is, ha számomra nagyon nehéz, már-már lehetetlen, hogy magamról és a munkámról írjak.

Kapcsolatom Joyce-szal. 1928-ban ismertem meg, ebben az évben kezdtem el angol lektorként dolgozni az École Normale Supérieure-ön. Kapcsolatunk tisztán baráti jellegű

volt, soha nem voltam Joyce titkára. Nagyon keveset beszélgettünk irodalmi jellegű dolgokról, ezt egyikünk sem szerette. Sokat jártunk össze. Joyce rendkívül kedves és nagylelkű volt velem. Néha a kezembe adott egy-egy könyvet, és megkért arra, hogy keressék neki olyan szövegeket, amelyek segítségére lehetnek a *Finnegan ébredése* írása közben. 1930-ig dolgoztam az École-on (a Sorbonne-on soha nem tanítottam, csak – egy nagyon rövid – angol nyelvtanfolyamot tartottam ott). 1930 és 1937 között (1937-ben visszatértem Párizsba, és végleg itt telepedtem le) csak nagyon ritkán láttuk egymást. Utoljára 1940-ben találkoztunk, Vichyben. Ma is úgy tekintek rá, mint minden idők egyik legnagyobb irodalmi zsenijére. Ugyanakkor, azt hiszem, még időben rájöttem, hogy az a dolog, ami engem hív, pontosan az ellenkezője annak, ami őt hívja, és ugyan-ez mondható el az általunk használt eszközökről is. Erkölcsi értelemben nagyon nagy hatással volt rám. Meglátatta velem, anélkül, hogy ez szándékában állt volna, hogy mit jelent művésznek lenni. Határtalan csodálattal, szeretettel és hálával gondolok rá.

1945-ig angol nyelven írtam a műveimet. Az angol művek listája a következő: *Whoroscope* (vers), Hours Press, Párizs, 1930. *Proust* (esszé), Chatto & Windus, London, 1931. *More Pricks than Kicks* (elbeszélések), Chatto & Windus, London, 1934. *Echo's Bones & Other Precipitates* (versek), Hours Press, Párizs, 1935. *Murphy* (regény), Routledge, London, 1938. *Watt* (regény), Merlin, Párizs, 1953.

1945 óta kizárólag francia nyelven írok.³ Ez nem tudatos döntés eredménye volt. Változtatni akartam, máshogy akartam látni. Ezen kívül semmi különösebb okom nem volt rá, amennyire ezt első pillantásra meg lehetett ítélni. Az Ön által említett okok mindenesetre egyáltalán nem helytállóak.⁴ Nem gondolom, hogy az angol idegen nyelv volna számomra: az én nyelvem az angol. Ha van olyan nyelv, amelyik számomra tökéletesen idegen, az éppen az ír. Azoknak az embereknek a szomorú kategóriájához tartozom, akik soha nem tennének semmit, ha teljes tudatossággal kellene cselekedniük. Ami persze nem jelenti azt, hogy a nyelvváltásnak ne lettek volna sürgető okai. Most, hogy már nem lehet változtatni rajta, több ilyen okot is fel tudnék sorolni, de ezekről nem szeretnék nyilatkozni. Csak egyetlen dolgot említenék: a rosszul felfegyverzettség igényét.

Proust. Ez a rövid (30 000 szavas) esszém volt az első megjelent prózai művem. A Chatto & Windus felkérésére készítettem, az általuk szerkesztett Dolphin Books sorozatba. Megpróbáltam követni Proust meghatározó élményeinek különböző szakaszait a teába áztatott madeleine-től a Guermantes-ék palotájának udvarán levő járdakőig. Azóta nem nagyon olvastam Proustot. Lenyűgöz és idegesít. Nehezen tudom elviselni többek között azt a rögeszméjét, hogy mindent bizonyos törvényekre vezet vissza. Azt hiszem, nem ítélem meg őt helyesen.

Kafka. Néhány rövid szövegen kívül csak a *Kastély* kb. háromnegyedét olvastam tőle, azt is németül, vagyis úgy, hogy sok mindent nem érthettem jól belőle. Nagyon otthon éreztem magam ezekben a szövegekben, túlságosan is, talán éppen ez akadályozott meg abban, hogy jobban elmélyedjek bennük. Ez az ügy ezzel akkor le is zárult. Nem emlékszem már, mit mondott ennek kapcsán Nadeau a kritikájában. Arra azonban emlékszem, hogy zavart értelmezésének rendíthetlensége. Nem hiszek azokban az összeomlásokban, amelyek egy számlában összegezhetők.

Ezekkel a megjegyzésekkel nem azt akarom mondani, hogy nem voltak rám hatással az általam olvasott szerzők és műveik. Csak megállapítom, hogy mindig rossz és gyógyíthatatlanul figyelmetlen olvasó voltam, aki folyton lesben állt, másra figyelt. Azt is mondhatom, anélkül, hogy paradoxonokban akarnám kifejezni magam, hogy azok a

könyvek voltak rám a legnagyobb hatással, amelyek a leginkább arra készítettek, hogy erre a másra figyeljek.

Sem Max Picard, sem Brice Parain munkáit nem ismerem. Azok között a művek között, amelyeket Joyce számára olvastam el, volt egy, amelyik nagy hatással volt rám: Fritz Mauer *Beiträge zu einer Kritik der Sprache [Adalékok a nyelv kritikájához]* című könyve. Sokszor gondoltam arra, hogy szívesen újraolvasnám, de sehol nem sikerült hozzájutnom.

Ami végül Írországot illeti, annak kapcsán teljesen lehetetlen számomra, hogy mértéktartó módon nyilatkozzam. Irtózom az ilyenfajta romantikától. Nem kellett innom a varázslatos forrás vizéből,⁵ hogy képes legyek elviselni azt, hogy nem Írországbán élek.

Attól félek, nem sokat segítettem Önnek ezzel a levelemmel. Mindenesetre kérem, hogy ezeket az információkat kezelje bizalmasan, vagyis hogy sehol ne idézze ezt a levelemet. Ha további kérdései vannak, olyan kérdések, amelyekre konkrét válaszok adhatók, szívesen állok a rendelkezésére. Az azonban igazán meghaladja a kompetenciámat, hogy megmondjam Önnek, ki vagyok, honnan jövök és mit csinálok.

Szívélyes üdvözlettel,
Samuel Beckett

¹ A levél címzettje a francia és az ír irodalom német fordítója, Hans Naumann, aki levele tanúsága szerint a MOLLOY megjelenése után azonnal írt Párizsba, hogy lefordíthassa a regényt, és aki a Suhrkamp Kiadó megbízásából többek között lefordította Nadeau, Bataille és Blanchot MOLLOY-ról írt kritikáit is.

² Naumann levelében arról is írt, hogy Beckett franciául írt szövegei számos ír vonatkozást tartalmaznak.

³ Később Beckett angolul is írt még műveket, amelyeket aztán maga fordított franciára (de olyan műveiről is tudunk, amelyek angol nyelven készültek, és amelyeket maga Beckett nem akart vagy nem tudott franciára fordítani).

⁴ Naumann szerint az ír anyanyelvű Beckett nem akarhatta, hogy műveit csak az ír közönség olvashassa, ezért választania kellett egy idegen nyelvet, ami lehetett az angol vagy a francia. Választása Naumann feltételezése szerint azért eshetett a franciára, mert a francia kultúra valamilyen okból jobban illeszkedett a beckett-i világhoz, mint az angol.

⁵ Utalás W. B. Yeats A SÓLYOM KÚTJÁNÁL (AT THE HAWK'S WELL) című egyfelvonásos drámájára.

Edouard Coesternek

1954. március 11., Párizs

Kedves Uram!¹

Több mint egy hónapig távol voltam, így február 4-i megindító levelét csak tegnapelőtt találtam meg vidéki házam postaládájában. Kérem, ne vegye gorombaságnak, hogy csak most válaszolok.

Nem nagyon tudom, mit felelhetnék a levelében említett felvetésre. Egyszer már nemet mondtam a darab megzenésítésére (Werner Egk keresett meg ezzel), ez ugyanis az én szememben nagyon fájdalmasan ellentmondana a darab szellemének. Ha a szöveg által ihletett zeneműről volna szó, az egészen más volna, és nagyon örülnék bármilyen erre vonatkozó kezdeményezésnek. Ebben az esetben azonban egy tisztán instrumentális zenére gondolnék, énekhang nélkül. Az igazság az, hogy nem gondolom,

hogy a *Godot* szövege kiegészíthető volna zenei betétekkel: a mű mint drámai egész igen, de a szövegrészletek nem. Itt ugyanis egy olyan nyelvhasználatról van szó, amelynek nem annyira az a funkciója, hogy értelemmel bírjon, mint inkább az, hogy felvegye a harcot, reményem szerint rosszul, a hallgatással, és visszautalja magát a hallgatásba. Nehezen tudom tehát ezt a szöveget egy zenei világ részeként elképzelni.

Ha azonban a benne rejlő drámát, amelyet Ön, úgy tűnik, mélyen átértzett, szeretné bármilyen szabadon lefordítani a tiszta zene nyelvére, az nagyon érdekelné, és nagy örömmel töltene el. Ha már a hallgatásról beszélünk, a hallgatás nem mindig a maga zeneszerzőjére vár-e?

Mindenestre boldog lennék, ha tudatná velem, hogyan vélekedik erről, és őszintén remélem, hogy nem haragszik meg akaratlan udvariatságomért.

Szívélyes üdvözlettel,
Samuel Beckett

¹ A levél címzettje Edouard Coester (Edmond Costere álnéven francia zeneszerző), aki azért írt Beckettnek, mert szerette volna megzenésíteni a *GODOT-RA VÁRVÁ-T*.

Karl-Franz Lembkének

1954. október 14. (vagy utána)

Kedves Börtönlakóm!¹

Nem tudom letenni, csak olvasom és mindig újraolvasom a levelét.

A *Godot* 1948-ban vagy 1949-ben készült, már nem emlékszem pontosan. Ez az utolsó művem 1950 óta. Azóta semmi. Ezt csak azért írom, hogy lássa, milyen hosszú ideje híján vagyok a szavaknak, amit soha nem sajnáltam még úgy, mint ma, amikor Ön miatt oly nagy szükségem volna rájuk.

Jó ideje, azóta, amióta tudomásomra jutott ez a hihetetlen lütringhauseni történet, próbálok magam elé képzelni azt az embert, aki a cellájában elolvasta, lefordította, majd előadatta a művet. Soha semmi ehhez hasonló nem történt velem a pályafutásom során. Amikor az ember olyan meghiúsult, mint amilyen meghiúsult most én vagyok, könnyen mond mindenféle dolgot, de ez csak maszlag, és itt ennek nincs helye, főleg, hogy mostantól, azok után, amit Ön tett, már nem vagyok ugyanaz az ember, és nem is tudnék ugyanaz lenni. Azon a helyen, ahol eddig voltam és ezután is leszek, ahol körbe-körbe járok, elesem és felkelek, mostantól már soha nem lesz többé teljes a sötétség és a csend.

Arra a vigaszra válaszul, amelyet Ön nyújtott nekem, csak ezt tudom felajánlani vigaszként; én, aki – úgymond – szabad emberként jövök-megyek, szabadon eszem és szeretkezem, nem vagyok olyan beképzelt, hogy bölcs szavakkal forduljak Önhöz. Amit a darabom adott Önnek, ahhoz csak azt a roppant adományt tudom hozzátenni, amelyet Öntől kaptam azáltal, hogy ezt a darabot elfogadta tőlem.

¹ A levél, pontosabban vázlat (az elküldött levél nem maradt fenn) címzettje a lütringhauseni börtön egyik lakója, aki lefordította németre a *GODOT-RA VÁRVÁ-T*, és elérte, hogy a rabok előadhassák a darabot előbb a börtönben, majd a Deutscher Evangelischer Kirchentag keretén belül nyolc alkalommal a börtön falain kívül is. A rab, akinek a neve valószínűleg Karl-Franz Lembke, 1954. október 3-i levelében tudatta erről Beckettet. Franciául írt levelét úgy írta alá: „un Prisonnier” („egy Börtönlakó”), innen Beckett levelének megszólítása: „Mon cher Prisonnier” („Kedves Börtönlakóm”).

Cyril Lucasnak

1955. 11. 22., Párizs

Kedves Mr. Lucas!

Önnek teljesen igaza van.

A párizsi előadásban a „Miséricorde” egy alig érthető és alig hallható ejakuláció volt csupán.¹

Így kell érteni az angol szövegben szereplő „Krisztus stb.” mondatot.

Ez alighanem nagyrészt az én hibám, rosszul fordítottam a szöveget.

Attól félek, hogy a londoni előadás végig ezt a megváltás-perverziót részesíti előnyben. Ami nagyban elősegíti és magyarázza az előadás sikerét.

Szívélyes üdvözlettel,
Samuel Beckett

¹C. Lucas annak kapcsán írt Beckettnek, hogy látta a londoni előadást, amelyben szerinte túlságosan nagy szerepet kapott Vladimir mondata, amely arra válaszul hangzik el, hogy a fiú azt mondja: Godot-nak alighanem fehér szakálla van. Ezután mondja azt a francia változatban Vladimir: „*Miséricorde*” (szó szerint: „*Irgalom*”; Kolozsvári Grandpierre Emil fordításában: „*Irgalmazz, Istenem!*”), amit Beckett a saját maga által készített angol fordításban úgy adott vissza: „*Christ have mercy on us!*” (szó szerint: „*Krisztus, kegyelmezz!*”; Pinczés István fordításában: „*Krisztus, könyörülj rajtunk!*”)

Desmond Smithnek

1956. április 1.

Kedves Mr. Smith!

Köszönöm március 5-én keltezett levelét.¹

Mr. Rosset-től úgy értesültem, Mr. Myerberg nem akarja engedélyezni, hogy Ön a New York-i bemutató előtt színpadra vigye Kanadában a darabot. Sajnálom, hogy így alakult, jó hír azonban, hogy most már nem kell sokáig várnia.

Meg kell mondjam, eléggé nehezemre esik, hogy leüljek és megírjam Önnek a darab „magyarázatát”. A legegyszerűbb, azt hiszem, az volna, ha küldene egy listát arról, hogy milyen kérdései vannak a darabbal kapcsolatban. Az ezekre a kérdésekre adandó válaszaim talán megalapozottabbak lehetnének. Az értelmezőkkel az a baj, hogy a legtöbbször nem látják a fától az erdőt. Próbálja meg mindenekelőtt magát a dolgot személyre venni a maga egyszerűségében: a várakozást, azt, hogy nem lehet tudni, hogy a szereplők miért, hol, mikor és mire várnak. Ha bizonyos részletek kapcsán nem világos valami, akkor soha nem szimbolikus értelmet kell keresni mögöttük, ez ugyanis semmilyen értelemben nem egy szimbolikus mű. Pozzo kapcsán például egyáltalán nem az a fontos, hogy ki vagy mi ő, vagy hogy mit testesít meg, hanem az a tény, hogy minderről semmit nem tudunk; ezért fordulhat elő, hogy Vladimir és Estragon egy pillanatra azt hiszi, hogy Pozzo maga Godot. A darab lényeges eleme az, hogy Pozzóról semmilyen specifikus információval nem bírunk. Akár azt is mondhatjuk, hogy még ő maga sem tudja, hogy ki vagy mi ő, és nekem úgy tűnik, hogy csak nagy belső elengedéssel lehet jól játszani a szerepét. Az elveszettség és az identitászavar elengedhetetlen részét képezi ennek a darabnak; eléggé hiábavalónak tartom azoknak a kritikusoknak az erőfe-

szíteseit, akik olyan mértékben tisztázni akarták az ebből fakadó bizonytalanságokat, hogy vakká váltak a mű alapvető egyszerűsége iránt.

Úgy láttam, hogy voltak jó dolgok a londoni előadásban, így például sok jó megoldással találkoztam az Estragont és a Luckyt alakító színészek játékában, de a díszlet rossz volt, és az idő kezelése is, mert nem kaptak megfelelő súlyt a csöndek, pedig ez nagyon fontos eleme ennek a darabnak.

Nem tudom, hogy a szerző véleménye nem jelent-e veszélyt a rendező számára. Lehet, hogy jobb, ha azt a rendezői koncepciót követi, még ha ez a koncepció szerintem rossz is, amely megfelel annak, ahogyan Ön a maga szemszögéből látja és átéli a darabot, mint ha megpróbálja közös nevezőre hozni a saját elképzeléseit olyan nézetekkel, amelyek más forrásból fakadnak. Az sem biztos, hogy a szerzőnek mindig igaza van a saját művével kapcsolatban. Ha mégis úgy gondolja, hogy vállalja a kockázatot, akkor küldje el a kérdéseit, és én megpróbálok a legjobb tudásom szerint válaszolni rájuk. Ha mást nem, legalább magával a szöveggel kapcsolatban fogok tudni segíteni Önnek, ha valahol esetleg elakadt.

Ami a következő színpadi művem jogait illeti, egyáltalán nem vagyok biztos abban, hogy lesz következő. Mindenesetre ezzel kapcsolatban itteni kiadómhoz, Jérôme Lindonhoz kell majd fordulnia (Éditions de Minuit, 7 Rue Bernard-Palissy, Párizs, 6. kerület).

Szívélyes üdvözlettel,
Samuel Beckett

¹ Desmond Smith a GODOT-RA VÁRVA londoni előadását látta, ezek után fordult március 5-i levelében Becketthez azzal, hogy szeretné színpadra vinni a darabot Torontóban.